

УДК 94(477)

Мельничук О.А. Добровільне соціальне страхування у Швейцарії та Бельгії наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Соціальна історія: питання теорії та наукової практики (Київ, 18 листопада 2015 р.)». – Київ, 2016. – С. 26-30.

Олег Мельничук

ДОБРОВІЛЬНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ У ШВЕЙЦАРІЇ ТА БЕЛЬГІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.

В статті висвітлюється процес зародження у країнах Європи одного із видів соціального страхування – страхування від безробіття. На прикладі «бернської» системи у Швейцарії та «гентської» системи у Бельгії показано спроби запровадження означеного виду страхування у загальнодержавному масштабі.

Ключові слова: безробіття, застраховані, соціальне страхування; страхові внески, страхові каси.

Oleh Melnychuk. Voluntary social insurance in Switzerland and Belgium in the late XIX - early XX century.

The article highlights the process of emergence in European countries of one of the types of social insurance - unemployment insurance. On the example of the "Berne" system in Switzerland and the "Ghent" system in Belgium, attempts to introduce this type of insurance on a national scale are shown.

Key words: unemployment, insured, social insurance, insurance premiums, insurance funds.

Олег Мельничук. Добровольное социальное страхование в Швейцарии и Бельгии в конце ХІХ - начале ХХ в.

В статье освещается процесс зарождения в странах Европы одного из видов социального страхования - страхования от безработицы. На примере «бернской» системы в Швейцарии и «Гентской» системы в Бельгии показано попытки введения указанного вида страхования в общегосударственном масштабе.

Ключевые слова: безработица, застрахованные, социальное страхование, страховые взносы, страховые кассы.

Для більшості видів добровільного страхування у Швейцарії та Бельгії кінця ХІХ ст. були притаманні ті ж риси, що й для інших західноєвропейських країн. Виняток складало страхування від безробіття, що характеризувалося в цих країнах особливими формами, які згодом були запозичені у практику іншими європейськими державами. На характеристиці цих форм ми і будемо акцентувати увагу у своїй статті.

В українській історіографії відсутні спеціальні праці, що стосуються досліджуваної проблеми. Єдиним джерелом є праці Н. Вигдорчика, Б. Данського, Л. Зачинського, А. Киппена, що вийшли з друку в Російській імперії на початку ХХ ст., в яких автори висвітлили роль і місце соціального страхування в соціальному законодавстві європейських країн з метою запозичення означеного досвіду в Росії.

Із безробіттям, як масовим соціальним ризиком, урядам капіталістичних країн довелося зіштовхнутися у другій половині ХІХ ст. Окрім того, що втрата заробітку призводила до психологічного стресу та зниження життєвого рівня і втрати кваліфікації працівників, безробіття спричиняло соціальну напругу і політичну нестабільність у

суспільстві, негативно позначалося на криміногенній ситуації. Саме тому, в умовах активізації робітничого та соціалістичного руху в означений період, уряди європейських держав намагалися знайти ефективні засоби соціального захисту безробітних. Майже до кінця XIX ст. ризик втрати заробітку через зменшення попиту на працю завжди був об'єктом страхування в товариствах взаємодопомоги та професійних спілках. Для організованих робітників страхування від безробіття було не лише способом забезпечення певного соціального ризику, але й одним із видів боротьби проти зниження заробітної плати та погіршення умов праці. Саме тому на страхування безробіття з бюджету профспілок використовувалася чимала сума коштів.

Складність фінансування означеного виду страхування полягала, передусім, в неможливості передбачити чисельність безробітних упродовж певного проміжку часу. Якщо в роки промислового підйому чисельність безробітних суттєво зменшувалася, то в періоди застою та економічної кризи армія безробітних значно розширювалася. Зрозуміло, що такі різкі зміни в обсягах безробіття унеможлилювали точні страхові розрахунки та вимагали надзвичайно високих страхових внесків. Крім того, в переважній більшості випадків, було складно виявити псевдобезробітних. До цього контролюючі органи докладали чимало зусиль. Зважаючи на це, можливість страхування від безробіття була характерна лише для крупних профспілкових організацій, що об'єднували кваліфікованих робітників із високою заробітною платою. Прикладом у цьому відношенні могли стати англійські тред-юніони. Однак в даному випадку страхування від безробіття стосувалися значно меншої частини пролетаріату і якраз тієї, яка менш за все потерпала від безробіття. Саме тому цілком очевидно, що без державної допомоги страхування не могло отримати широкого застосування[1, с.12].

Серед основних заходів, які державна влада Бельгії та Швейцарії здійснювала раніше з метою послаблення соціальних ризиків для безробітних були: видача допомоги; облаштування ідалень; збір пожертвувань; організація громадських робіт. Початок запровадження соціального страхування від безробіття припадає лише на останнє десятиліття XIX ст.

Перший крок у цьому напрямку був зроблений муніципалітетом м. Берна (Швейцарія) в 1893 р. Запроваджена при цьому система страхування отримала в подальшому спеціальну назву «бернської» системи. Бернська міська каса по страхуванню від безробіття функціонувала у вигляді добровільної страхової організації за участю в управлінні та витратах міського громадського самоврядування. Учасником каси міг бути будь-який швейцарець, що проживав у місті Берн. На початковому етапі членський внесок встановлювався у розмірі 40 сантимів (15 коп.) на місяць, згодом був підвищений до 70 сантимів (26 коп.)[3, с.23].

Працівник отримував право на допомогу із безробіття через 9 місяців після вступу до страхової каси. Для одиноких працівників допомога виплачувалася у розмірі 1,5 франка (55 коп.) на день, для сімейних – 2 франки (74 коп.). Загальна тривалість виплати допомоги мала не перевищувати 70 днів упродовж кожного року. Фонд страхової каси складали: членські внески; добровільні внески роботодавців; субсидії міського самоврядування. На 1900 р. розмір такої субсидії складав 12 тис. франків[2, с.43].

Управління справами каси знаходилося в руках особливої комісії у складі 7 осіб: 2 представників підприємців; 2 представників профспілок; 3 членів за вибором міського самоврядування. При касі функціонувало посередницьке бюро з пошуку роботи для безробітних. Особи, які відмовлялися від пропозиції підходящої роботи – позбавлялися права на отримання допомоги. Не могли претендувати на отримання допомоги і працівники, що позбулися роботи внаслідок «страйків, локаутів, лінощів чи негідної поведінки»[4,с.27].

На початок XX ст. результати діяльності Бернської страхової каси виглядали достатньо скромно. Якщо на 1894 р. було застраховано 354 особи, то в 1906 р. – 614. При цьому до касивступали, переважно ті члени, яким реально загрожувало безробіття. Тому

не дивно, що в окремі роки касі доводилося виплачувати допомогу 55% своїх членів. Для боротьби із симуляцією працівники каси змушували безробітних двічі на день з'являтися на перевірку. Не дивлячись на незначний успіх, практика роботи Бернської страхової каси була запозичена й іншими містами Західної Європи. Так, на 1912 р. подібні каси функціонували в Кельні, Лейпцігу, Болоньї та Венеції. В окремих із них були здійснені спроби надати цій системі характеру факультативно-обов'язкового страхування[2, с.44].

Інший принцип організації страхування був запроваджений у бельгійському місті Гент. Самоврядування міста відмовилося від створення самостійної організації страхування від безробіття. Натомість у 1901 р. агентський муніципалітет заснував особливий фонд для видачі субсидій тим професійним спілкам, які практикували страхування від безробіття. На перших порах для цього було асигновано 10 тис. франків, згодом сума була збільшена до 20 тис.[4, с.34]

Для отримання субсидії із фонду, професійні спілки подавали відповідні заяви до правління фонду. Представники останнього приймали рішення з умовою, що надані кошти не будуть використовуватися для виплати допомоги страйкарям. Розмір доплат із муніципального фонду залежав від загальної суми коштів фонду та кількості безробітних, що претендували на отримання допомоги. Наприкінці кожного місяця правління фонду оприлюднювало розмір допомоги на наступний період. Як правило, доплати безробітним за рахунок фонду міського самоврядування складали 30 – 100% від суми що виплачувалася профспілками із власних коштів[5, с. 214].

На відміну від бернської, принципи роботи гентської системи зустріли схвалення з боку робітників. В перший рік існування фонду до нього приєдналися 29 гентських профспілок, що представляли інтереси 13 тис. осіб. Згодом гентська система знайшла широке застосування в інших містах Бельгії, окремих містах Франції, а також в Базелі, Страсбурзі та Мілані. Сприятливі результати існування такої системи страхування та позитивне сприйняття її самими робітниками, стали поштовхом до заміни муніципальної субсидії державною. На початок ХХ ст. державне добровільне страхування від безробіття такого типу вже існувало у Франції (з 1905 р.), Норвегії (з 1906 р.), Данії (з 1907 р.). Обов'язково-загальнодержавного соціального страхування від безробіття на цей час не було запроваджено в жодній із європейських країн[2, с.45].

Виняток складала лише Англія, в якій у 1911 р. був прийнятий закон про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Щоправда, запроваджений з 1912 р. у вигляді експерименту, закон поширював свою дію лише на 2,5 млн. робітників, що працювали в машино- та суднобудівництві, а також в сезонних галузях виробництва. З 1916 року страхуванням від безробіття було охоплено також робітників заводів військового спорядження, розширивши таким чином коло застрахованих до 3,5 млн. найманих працівників[6, с.39].

Отже, до початку ХХ ст. європейські країни не мали досвіду боротьби із безробіттям у загальнодержавному масштабі. У Швейцарії та Бельгії соціальний захист безробітних здійснювався через добровільну участь робітників в діяльності страхових організацій із залученням до управління та витрат міського громадського самоврядування. Активну роль у цьому відігравали профспілки. Охоплюючи незначну кількість робітників, діяльність страхових організацій мала незначний соціальний ефект, однак в майбутньому стала прообразом формування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування від безробіття, яка і до сьогодні успішно функціонує в усіх європейських країнах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование / Н.А.Вигдорчик. – СПб.: Муравей, 1917. – 31 с.
2. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. Систематическое изложение истории,

- организации и практики всех форм социального страхования / Н.А.Вигдорчик. – СПб.: Практическая медицина, 1912. – 295 с.
3. Данский Б.Г. Соцстрах за границей / Б.Г.Данский. – М.: Вопросы труда, 1927. – 46 с.
  4. Зачинский Л. Страхование рабочих на Западе / Л.Зачинский. – СПб.: Молот, 1906. – 79 с.
  5. Киппен А. Социальное законодательство Франции и Бельгии / А. Киппен. – СПб.: Муравей, 1900. – 342 с.
  6. Славский Я. Борьба с безработицей в Западной Европе / Я. Славский // Вопросы страхования. – 1922. – №3. – С.39-40.